

فصل چهارم

انتخاب و محدود کردن موضوع

مقدمه

نخستین گام در امر نگارش مقالات علمی، انتخاب موضوع می باشد و از مهم ترین مشکلاتی که دانشجویان و پژوهشگران تازه کار با آن روبه رو هستند، این است که چگونه موضوع مورد پژوهش را مشخص و انتخاب نمایند. واقعیت این است که نمی توان راهکارهای روشنی را ارائه نمود که به وسیله آنها افراد بتوانند موضوعی مناسب را انتخاب نمایند، اما می توان روش هایی را معرفی نمود که بتوان به آنها ایده داده و انتخاب موضوع را راحت تر نمود. در این فصل به شرح این روش ها خواهیم پرداخت. به علاوه، محدود کردن موضوع به عنوان گام بعدی نگارش مقالات علمی مورد توجه و بررسی قرار گرفته است.

گام اول : انتخاب موضوع

نخستین گام در امر نگارش مقالات علمی، انتخاب موضوع می باشد. انتخاب موضوع به زمینه تخصصی پژوهشگر بستگی دارد. محقق باید بکوشد تا در حوزه کاری که نسبت به آن آشنایی و حتی تخصص دارد، در حدود امکانات و فرصت زمانی، موضوعی بدیع و در خور پژوهش انتخاب کند. البته شایسته است که محقق موضوع تحقیق را از قلمرو مورد علاقه خود انتخاب نماید. برای نگارش مقالات، موضوع باید کاملاً محدود و دارای حد و مرز مشخص باشد.

برای انتخاب موضوع باید قبل از هر چیزی اندیشه کرد و ضرورت طرح موضوعات مختلف را از نظر گذراند و آنگاه با استفاده از روش های مختلف و نیز با توجه به نیازها و اولویت ها، موضوعی را متناسب با وقت و امکان خود انتخاب نمود.

پژوهشگران برای انتخاب موضوع می‌توانند به شیوه‌های زیر عمل کنند:

1- انتخاب موضوع بر اساس دانش تخصصی، تجربه و علائق شخصی

دانش تخصصی و تجربه شخص از شرایط بسیار با اهمیت برای انتخاب موضوع می‌باشد. شخصی که از آگاهی و دانش تخصصی در زمینه‌ای بی‌بهره است، حتی قادر به درک اصطلاحات و مفاهیم آن حوزه نمی‌باشد. از این رو، برای انتخاب موضوع مناسب برای نگارش مقاله‌ای تحقیقی، قدری به خلاقیت فکری بپردازید. جستجو برای انتخاب موضوع را می‌توانید با توجه به موضوعات مورد علاقه تان و یا موضوعاتی که در آنها از دانش تخصصی بیشتری برخوردار هستید، آغاز کنید. در این جا نکته مهم این است که به زمینه مورد مطالعه به منظور نگارش مقاله واقعاً علاقه مند باشید. زمینه مورد مطالعه باید دارای جذابیت باشد تا موجب انگیزش شما شود، در صورتی که به زمینه مورد مطالعه، علاقه ندارید، برای این که قادر به انجام آن باشید باید در طی مطالعه تعهد خود را نسبت به آن افزایش دهید.

2 - کسب نظر از متقدمان

شاید یکی از بهترین روشها برای انتخاب موضوع استفاده از نظریات متقدمان در رشته و زمینه‌ای خاص باشد. البته کسب نظر از متقدمان خود در شکل‌های مختلف امکان‌پذیر می‌باشد که می‌تواند شامل صحبت‌های غیررسمی تا مراجعه به آثار آنها باشد. یکی از بهترین راهها برای انتخاب موضوع، کسب نظر از استادان، متخصصان و حتی دانشجویان سالهای بالاتر تحصیلات تکمیلی می‌باشد. استادان به دلیل پیشینه‌ای که در انجام کارهای پژوهشی و آموزشی دارند به نحو شایسته‌ای می‌توانند دانشجویان را راهنمایی نمایند. البته در این رابطه باید تخصص هرکدام از استادان نیز در نظر گرفته شود و دانشجو ضمن مشخص کردن زمینه مورد علاقه، یا کار خود به فردی مراجعه کند که بتواند راهگشای او باشد و دانش کافی در زمینه مورد نظر داشته باشد.

3- مراجعه به پایگاه‌های اطلاعاتی

یکی دیگر از روش‌هایی که برای انتخاب موضوع وجود دارد، مراجعه به آثار افرادی است که قبلاً در زمینه و رشته مورد نظر پژوهشگر کاری را انجام داده‌اند و توانسته‌اند اثری را در این زمینه به چاپ برسانند. بعد از چاپ اثری از یک فرد این اثر اگر درخور توجه باشد معمولاً وارد پایگاه‌های اطلاعاتی داخلی و خارجی می‌گردد. پایگاه‌های اطلاعاتی داخلی نظیر ایران‌داک، کتابخانه منطقه‌ای علوم و

تکنولوژی و نمایه به صورت منظم اطلاعات کتابشناختی و متن کامل مقالات مجلات داخلی را وارد پایگاه خود می کنند. دانشجویان و سایر علاقه مندان ضمن مراجعه به این پایگاه ها می توانند تقاضای جستجو در آنها را داشته باشند یا به صورت مستقیم خود در آنها جستجو کنند. در رابطه با پایگاه های اطلاعاتی لاتین، وضعیت بسیار بهتر می باشد. مراجعه به این پایگاه ها که تعداد فراوانی هم دارند می تواند به بازیابی آثار فراوانی در زمینه ای موضوعی و تخصصی منجر شود. مشاهده آثار دیگران می تواند به دانشجو ایده دهد که کارهایی دیگری را که در همان موضوع انجام نشده است انجام دهد. قابل ذکر است که لیست کاملی از پایگاه های اطلاعاتی داخلی و خارجی و نحوه دسترسی به آنها در فصل هفده همین کتاب فراهم شده است.

4- مراجعه به پایان نامه ها

دانشجویان تحصیلات تکمیلی اعم از کارشناسی ارشد و دکترا موظف هستند تا اثری بدیع را در رشته و گرایش تخصصی خود فراهم کنند. اولین ویژگی این آثار نو بودن کار می باشد. مراجعه به پایان نامه ها به صورت مشخص از دو جهت مهم می باشد. از آنجا که بخشی از پایان نامه به پیشنهاد انجام تحقیقات بعدی اختصاص دارد، دانشجویان می توانند با مراجعه به آن بخش که در بخش انتهایی پایان نامه قرار دارد موضوعات پیشنهادی برای انجام تحقیقات مرتبط را مشاهده کنند. بخش دیگری از پایان نامه که دارای اهمیت می باشد، فهرست منابع است. فهرست منابع در پایان نامه ها معمولاً تخصصی ترین آثار را در زمینه اثر انجام شده ارائه می دهد. دانشجو می تواند ضمن مراجعه به این قسمت اطلاعات بیشتری برای انتخاب موضوع کسب کند.

5- مراجعه به چکیده نامه ها و نمایه ها

این آثار نیز که در بخش مرجع کتابخانه های بزرگ به صورت چاپی نگهداری می شوند در واقع کار همان پایگاههای اطلاعاتی را انجام می دهند و در مواقعی مکمل آنها می باشند. اگر کسی به پایگاه های اطلاعاتی الکترونیک دسترسی نداشته باشد با مراجعه به این دسته از آثار مرجع و کنکاش در آنها می تواند از آثار افراد دیگر اطلاع کسب کرده و زمینه فکری برای انجام پژوهش های دیگری را در خود فراهم آورد.

6- بومی کردن موضوع

یکی از راه‌های دیگری که برای انتخاب موضوع وجود دارد بومی کردن موضوع می‌باشد. هنگام استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی، پایان‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌ها، بسیاری مواقع خوانندگان به آثاری برمی‌خورند که اصطلاحاً **مطالعه موردی (case study)** می‌باشند. مطالعات موردی شامل مقالات و آثاری می‌باشد که گروه، سازمان، نهاد، کشور، شهر، طبقه، وظیفه، کارکرد، کتابخانه و یا مورد خاص دیگری را در محلی خاص مورد مطالعه قرار داده‌اند. برای مثال مقاله‌ای در مجموعه مقالات ایفلا تحت عنوان "تاثیر اینترنت بر دانشکده‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی تایلند" به زبان انگلیسی در سال 2001 منتشر گردید. دانشجوی می‌تواند با مطالعه چنین مقاله‌هایی کارهای انجام‌شده در آنها را در محل خود انجام دهد و به اصطلاح بومی‌سازی کند.

7- تورق مجلات

ورق زدن مجلات علمی بویژه مجلات مرتبط با دانش تخصصی مورد نظر و مشاهده فهرست مندرجات آنها، خصوصاً شماره‌های جدید نیز می‌تواند در دادن ایده به دانشجویان برای انجام کارهای پژوهشی موثر واقع شود. این مقالات غالباً حاوی اطلاعات آگاهی‌بخش از دانش بشر می‌باشند و ممکن است ایده‌ای جدید را به شما ارائه نماید. مثلاً تورق مجلات در زمینه‌ی پرستاری و مطالعه فهرست مقالات هر یک از این مجلات، به ویژه شماره‌های جدید مجلات، محققان را در آگاهی از مباحث جدید و انتخاب موضوعی جدید و بکر کمک می‌کند.

لازم است در انتخاب موضوع به نکات زیر توجه شود:

- 1- انتخاب موضوع شتابزده نباشد و جنبه‌های مختلف آن بررسی و تحلیل شود.
- 2- موضوع انتخابی باید مورد علاقه شخص محقق باشد و از آن به اندازه کافی شناخت داشته باشد. همچنین موضوع باید ارزش و اهمیت پژوهش را داشته باشد.
- 3- قبل از انتخاب موضوع منابع مربوط به موضوع مورد تحقیق را بررسی و مطالعه کند و مطمئن باشد که منابع کافی برای تحقیق در دسترس قرار دارد.
- 4- با توجه به این که زمان تعیین شده برای انجام تحقیق محدود است باید از انتخاب موضوعات گسترده که مستلزم بررسی‌های همه‌جانبه است پرهیز کرد و موضوع را طوری انتخاب کرد که بتوان در مدت تعیین شده انجام شود.

5- محقق نباید مسئله ای را به صورت کلی توصیف نماید بلکه باید تعریف دقیق و روشنی از مفاهیم موجود در مسئله ارائه دهد. (نیک کار، 1378)

6- از انتخاب زندگینامه محض و کلی پرهیز شود. زندگینامه محض غالباً منتج به سرهم بندی کردن مطالب یک دایره المعارف و یا خلاصه ای از یک زندگینامه متداول خواهد گردید. در عوض، دوره ای از زندگی یک انسان و یا یک جنبه از کار او یا آنچه روی او تأثیر داشته است انتخاب شود. مثلاً شرح حال "امرسون" احتمالاً تکراری خواهد بود، در حالی که موضوع "امرسون و تفکر شرقی" می تواند مقاله جالبی را بوجود آورد.

7- از انتخاب موضوعات خیلی تازه خودداری شود. موضوعات تازه به علت طبیعت خاص خود، زمینه کمی را برای تحقیق به دست می دهند و مطالب زیادی در این زمینه ها نوشته نشده است و اگر چه ممکن است فهرست مناسبی از کتاب های موجود در این زمینه تهیه نمایید، لکن آنها اکثراً به جنبه های مشابه و عمومی خواهند پرداخت. حداکثر کاری که می توان انجام داد این است که مقاله ای که حاوی همان مطالب باشد، تهیه نمود.

8- از انتخاب موضوعات خیلی فنی خودداری شود. موضوعی کاملاً فنی این مسأله خاص را ایجاد می کند که تعداد زیادی مفاهیم و عناوین بایستی توضیح داده شوند.

9- از مجادله غیر ضروری و شخصی پرهیز شود. تحقیق بایستی به صورت بی طرفانه صورت گیرد. از عقاید بی پایه شخصی به دور بماند. اگر محقق نمی تواند در خصوص موضوعی که نسبت به آن حساسیت دارد بی طرفانه مطلب بنویسد، اصلاً چیزی در این خصوص ننویسد.

10- از خلاصه نویسی خودداری شود. یک تحقیق خوب چیزی بیش از دوباره نویسی اطلاعات عمومی است. بنابراین بهتر است موضوعی انتخاب شود که زمینه را برای تألیف مطالبی که از منابع مختلف جمع آوری شده، فراهم نماید. (خدیوی و طالبی نژاد، 1374)

11- ثبت ایده های جدید. در هنگام مطالعه مطالب تخصصی یا مربوط به رشته مورد نظر یا مشاهدات، عموماً افکار مبهم ولی جدید به ذهن خواننده یا پژوهشگر می رسد. لازم است به ثبت این ایده ها و افکار، هر چند مبهم باشند، پرداخت. چنین ایده ها و افکاری را می توان با مطالعه و کار بیشتر تبدیل به موضوعات جدید برای تحقیق نمود.

گام دوم : محدود کردن موضوع مقاله

تعیین حدود منطقی برای موضوع مورد تحقیق، دومین گام در امر نگارش مقالات علمی به شمار می رود. موضوع، چارچوبی است که نویسنده مقاله قرار است در آن عرصه قلم بزند؛ اما حوزه موضوعی گسترده تر از آن است که بتوان در آن فعالیتی موثر داشت. از این رو محدود نمودن موضوع مقاله لازم و ضروری می باشد. موضوع مقاله باید کاملاً محدود و دارای حد و مرزی مشخص باشد (روزاکیس¹، 1999). دانشجویان اغلب مسئله ای را برای تحقیق انتخاب می کنند که دارای دامنه وسیعی است و این امر مشکلات زیادی را به دنبال دارد. بنابراین باید به محدودیت زمانی، محدودیت مخاطبان و محدودیت حجم نوشته توجه داشت. برای این که دانشجو بتواند کلیه جنبه های موضوع انتخابی را به طور کامل بررسی نماید و نیز به منظور ارائه شواهد کافی برای اثبات حقایق و نتایج و ارائه راه حل مناسب برای مسئله، تا جایی که امکان دارد بایستی مسئله مورد تحقیق توصیف و دامنه آن محدود گردد.

بنابراین، نکته اصلی موضوع تحقیق را مشخص نمایید و از ابتدا با دقت حدود موضوع تحقیق را تعیین نمایید. برای این که یک مقاله تحقیقی موثر واقع شود هیچ گاه نباید سطحی باشد و باید تمام جوانب موضوع را به طور کامل و با دقت مورد بررسی قرار دهد و برای مستدل ساختن نتایج، دلایل کافی ارائه شود. این بدان معناست که موضوع تحقیق را نباید بسیار وسیع انتخاب نمود. در نظر گرفتن حدود متناسب برای موضوع مورد نظر، یک عامل اساسی موفقیت می باشد. چنان چه موضوع تحقیق را به درستی محدود سازید، نوشته شما حول محور اصلی متمرکز خواهد شد. از این رو، هر چه بیشتر در زمینه تحقیق خود مطالعه نمایید متوجه خواهید شد که موضوع انتخاب شده وسیع تر از آن است که تصور می کردید. البته ممکن است جوانب مختلف موضوع را دریابید و شیوه های جدیدی جهت مشخص و محدود کردن موضوع به ذهنتان برسد. هر قدر سریع تر بتوان در خصوص محدود ساختن موضوع تصمیم گیری نمود، سریع تر می توان کار تحقیق را شروع کرد.

برای محدود کردن موضوع تحقیق و پی بردن به جنبه های فرعی موضوع مورد نظر باید منابع مربوط به مسئله مورد تحقیق بدقت مطالعه شود. مثال زیر نشان می دهد که چگونه می توان از موضوعی کلی بتدریج به یک موضوع مناسب برای تحقیق رسید:

¹ Rozakis

اینترنت

کارایی های وب در اینترنت

نقش ابزار های جستجو در وب

نقش موتور های جستجو در بازیابی اطلاعات

مقایسه موتور های جستجو و فراموتور های جستجو

مقایسه موتور ها و فراموتور های جستجو در پاسخ گویی به سوالات موضوعی (با مشخص

کردن موضوع)

یا

مقایسه موتور ها و فراموتور های جستجو در پاسخ گویی به سوالات مرجع فوری

البته می توان موضوع را با مکان، زمان، نمونه و یا ترکیبی از این موارد نیز محدود نمود. مانند:

آفات کشاورزی

محصولات زراعی

گندم

ایران

آفات گندم در ایران

